

Archeologienota

Kapelle-op-den-Bos – Marktpllein

Ruth Ferket en Natasja Reyns

Bornem
2021

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Ruth Ferket en Natasja Reyns

All-Archeo bvba
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2021/12.807/122

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	7
2.3	Onderzoeksopdracht	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken	8
2.3.3	Werkwijze	12
2.4	Assessmentrapport	12
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied	12
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	18
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	26
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese	29
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	30
3	Samenvatting	31
4	Bibliografie	32
4.1	Publicaties	32
4.2	Websites	32
5	Bijlagen	33
5.1	Archeologische periodes	33

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2021G224

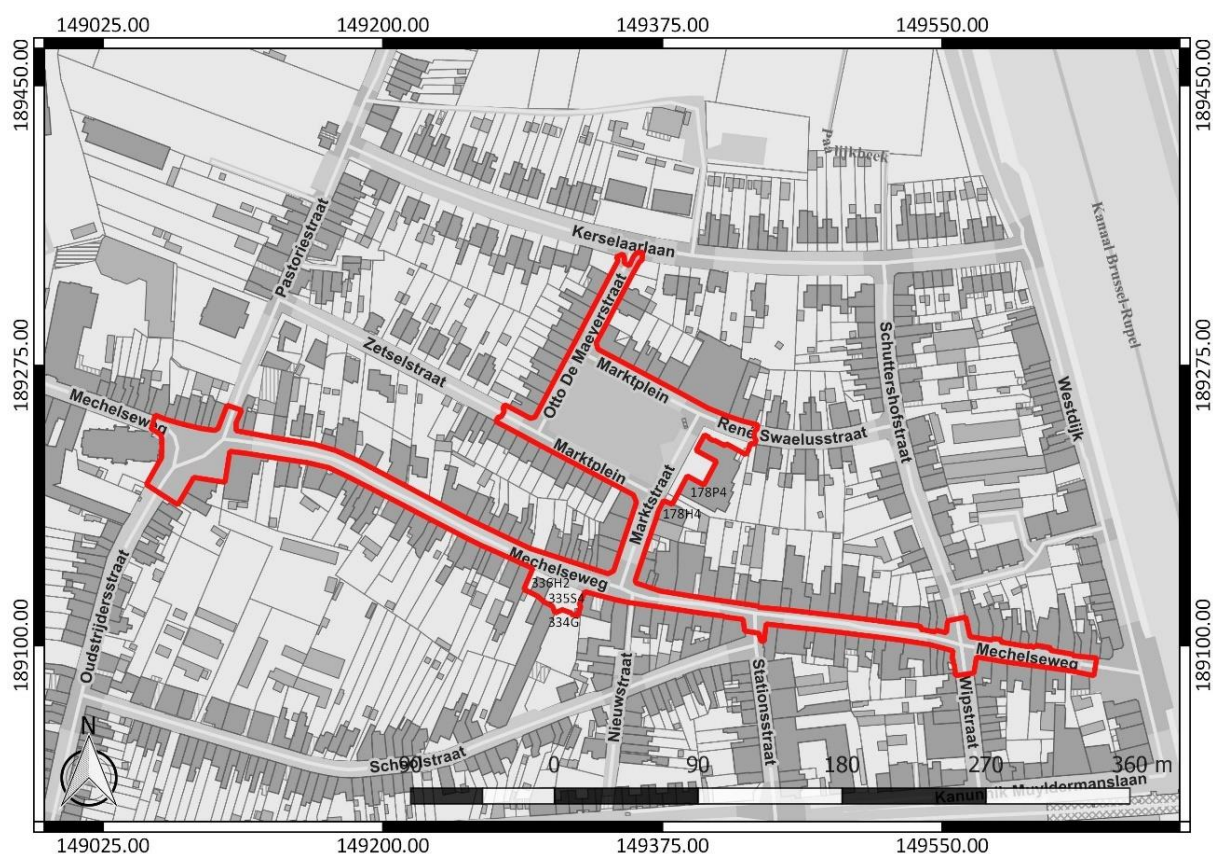
Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Vlaams-Brabant, Kapelle-op-den-Bos, Kapelle-op-den-Bos, Marktpluin/Marktstraat/Mechelseweg/Otto De Maeyerstraat, Marktpluin

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 149068.29, 189117.49
- 149406.58, 189289.24

Kadastraal plan:

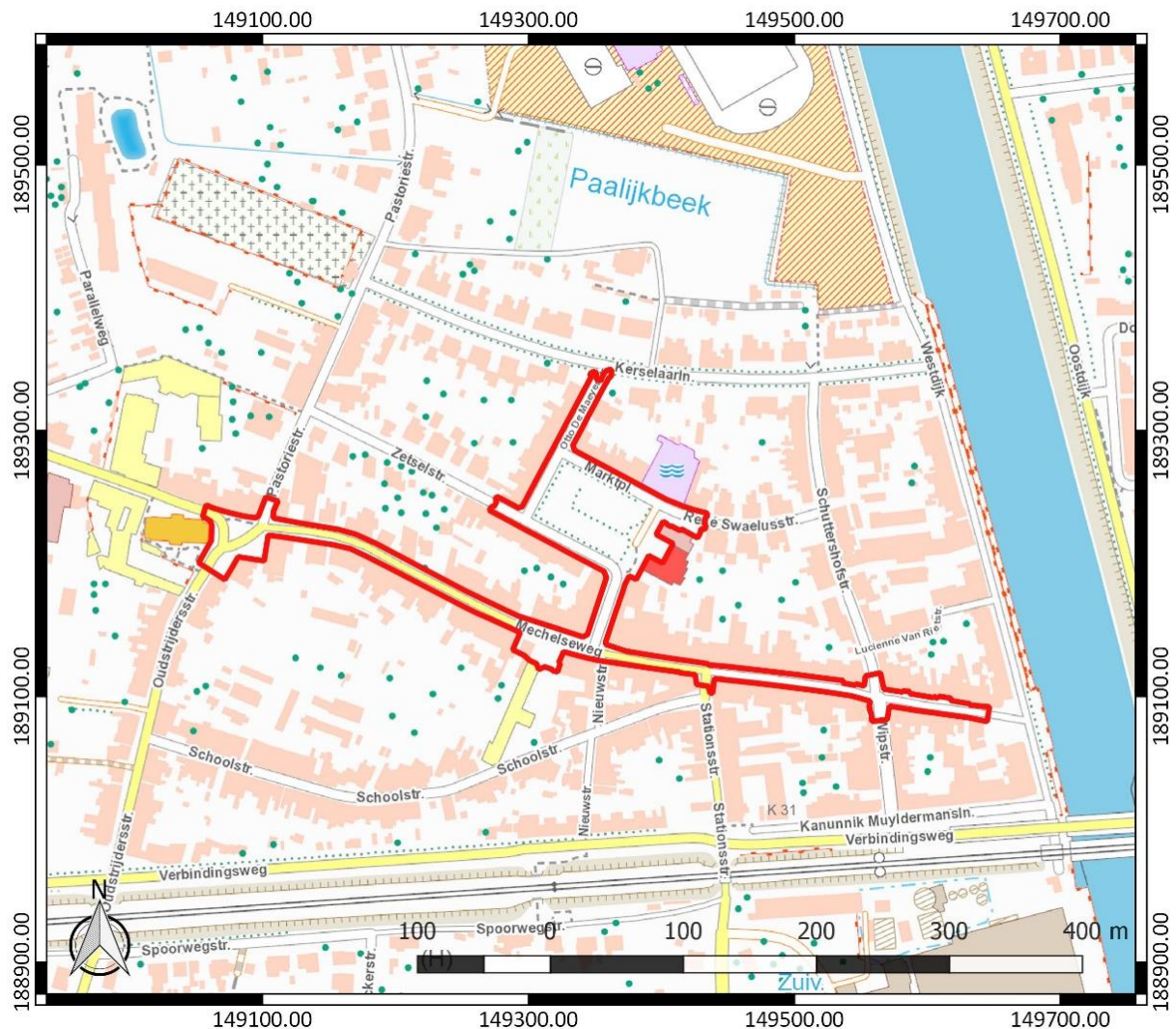

Figuur 1: Kadasterplan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Kapelle-op-den-Bos, Afdeling 1, sectie A, nummers 178H4 (partim), 178P4 (partim), 334G (partim), 335S4 (partim) en 336H2 (partim); openbaar domein

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 18.650 m²

Topografische kaart:

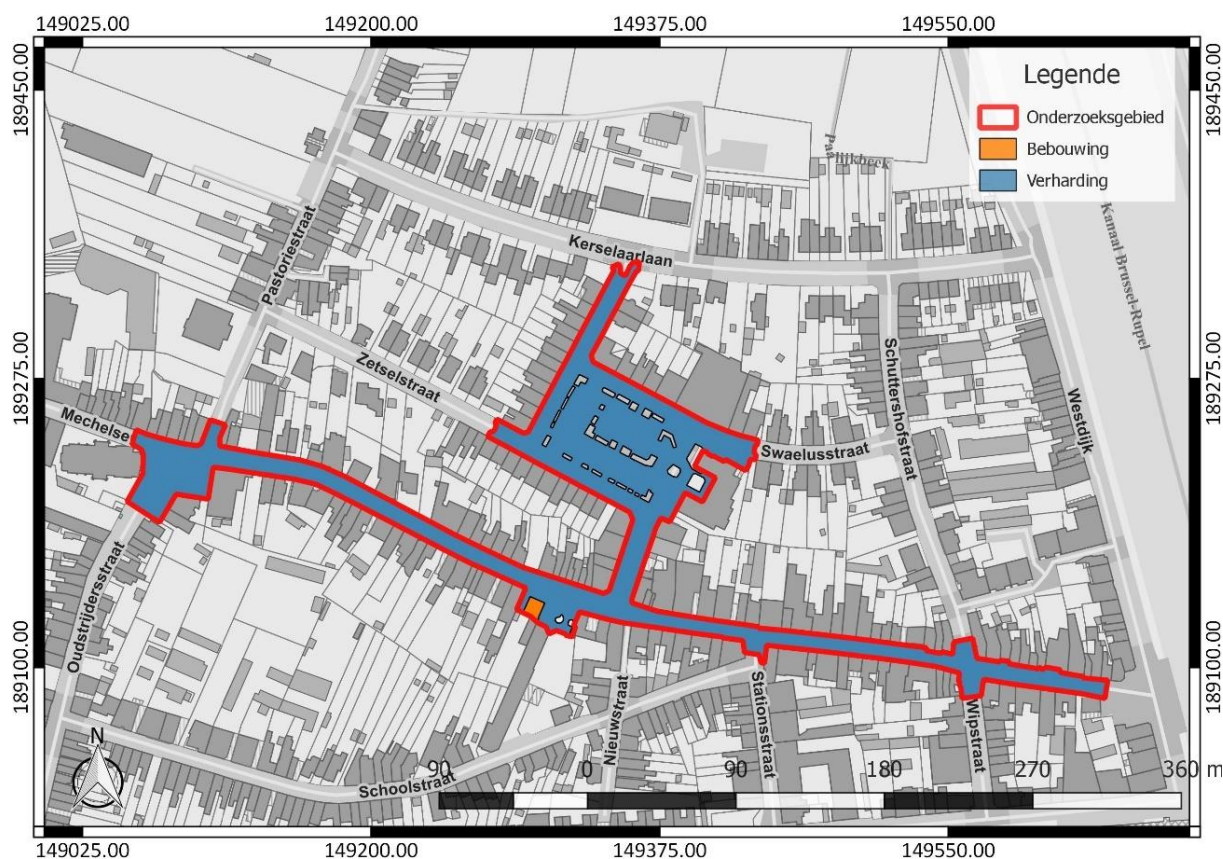

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 19/07/2021 – 02/08/2021

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, Romeinse tijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland, verharde wegen

Verstoorte zones: Het onderzoeksgebied is bijna volledig verhard. Er bevinden zich ook enkele gebouwen ter hoogte van het terrein (Figuur 3). Er kan verondersteld worden dat de realisatie van de gebouwen en verhardingen enige negatieve impact heeft gehad op het archeologisch bodemarchief. De precieze aard en de omvang van deze verstoring is echter niet gekend.

Figuur 3: Verstoringenkaart, weergegeven op het GRB (www.geopunt.be)

2.2 Archeologische voorkennis

Er is geen concrete archeologische voorkennis met betrekking tot het onderzoeksgebied.

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

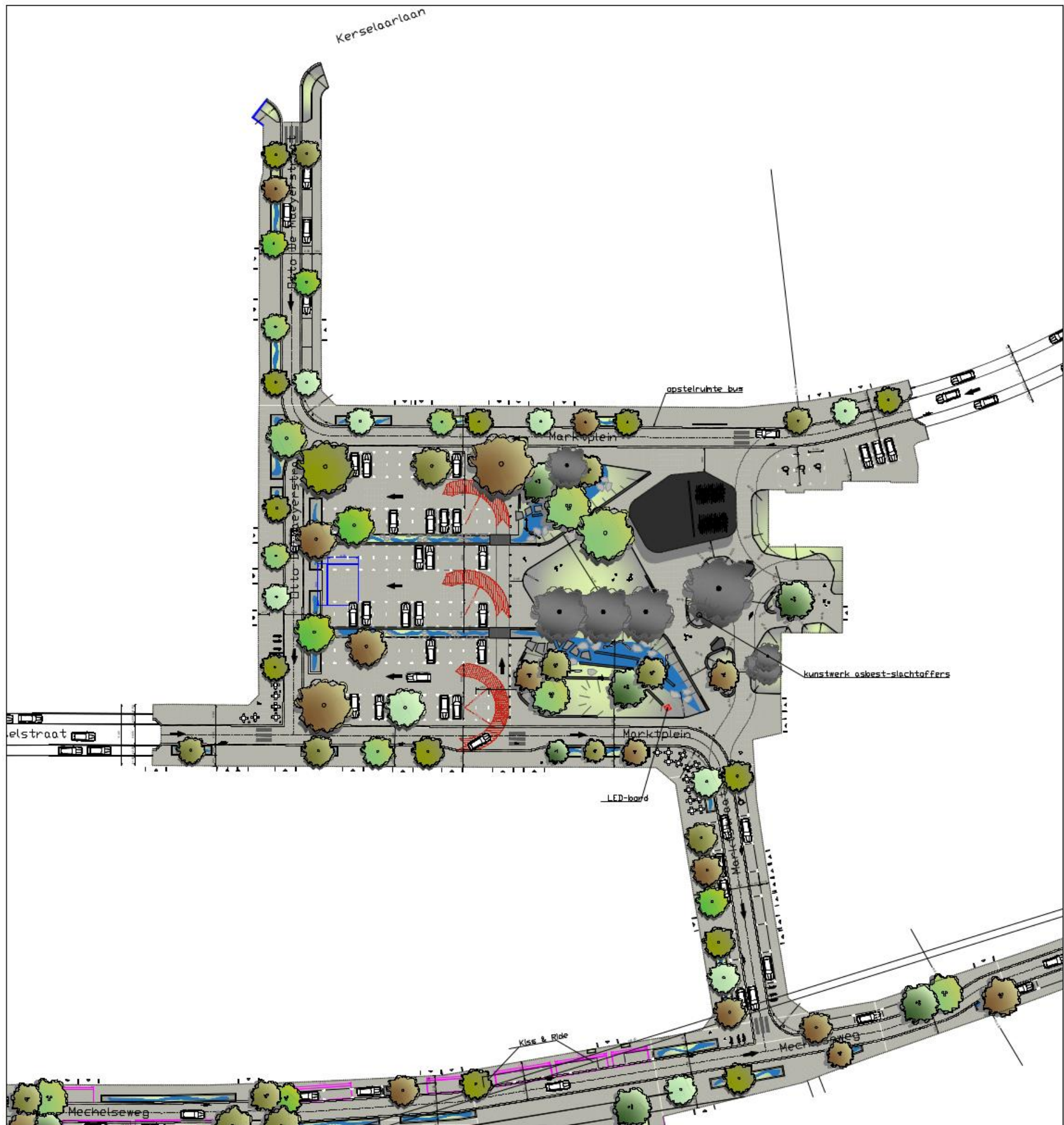
- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: er zijn geen randvoorwaarden van toepassing.

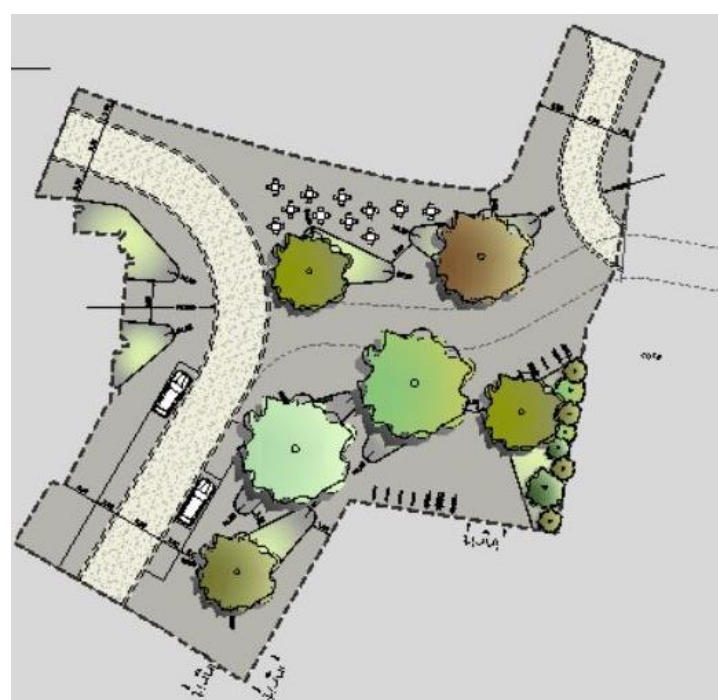
2.3.2 Beschrijving geplande werken

Binnen het onderzoeksgebied wordt de heraanleg van het Marktpluin van Kapelle-op-den-Bos en enkele omliggende en nabijgelegen straten voorzien (Figuur 4 tot Figuur 7). De Marktstraat en de Otto De Maeyerstraat zullen volledig heraangelegd worden. De Mechelseweg, René Swaelusstraat en Zetselstraat worden deels heraangelegd. Ook de kruispunten van de Mechelseweg met de Pastoriestraat en de Oudstrijdersstraat, met de Stationsstraat en met de Schuttershofstraat en de Wipstraat worden vernieuwd.

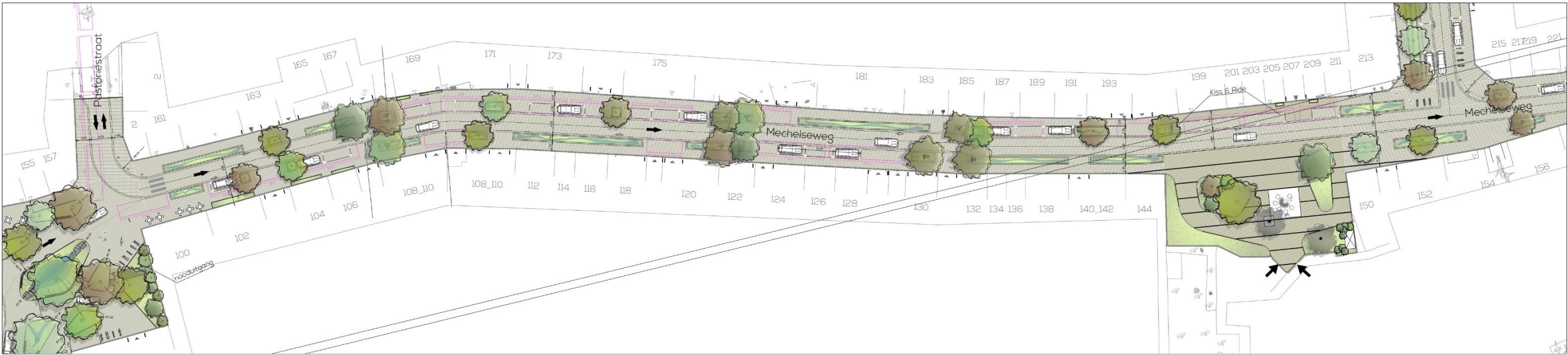
Ter hoogte van het Marktpluin worden een nieuwe parking, fietsenstalling en parkzone met groenaanleg en wadi's voorzien. Het kruispunt van de Mechelseweg met de Pastoriestraat en de Oudstrijdersstraat en de zone ten zuiden van de Mechelseweg worden als plein met groenvoorzieningen aangelegd. Hiervoor zal een bestaand gebouw in het zuiden gesloopt worden. De wegeniswerken bestaan uit de vernieuwing van de rijbaan, voetpaden en parkeerstroken en de aanleg van grachten. Er zullen ook nieuwe bomen aangeplant worden. De aanleg van een nieuwe rijweg betekent een verstoring van ca. 55 tot 60 cm. Voor de aanleg van voetpaden wordt een verstoring van ca. 30 cm verwacht. De aanleg van parkeerstroken zal een verstoring van ca. 40 cm veroorzaken. De grootste verstoringdiepte zal gerealiseerd worden ter hoogte van de geplande waterpartijen, die ca. 60 cm tot 1 m lager komen te liggen dan het wegdek, al naargelang de beschikbare breedte van de groenvakken en de diepte van de grondwatertafel. Ook zal er in deze zones mogelijk een infiltratiebuis met beperkte diameter (max. 250 mm) worden geplaatst om te lang stagnerend water in de wadi's te vermijden. Voor de rest wordt geen nieuwe riolering voorzien. De te plaatsen grondkeringen zullen een nog grotere verstoringdiepte kennen.

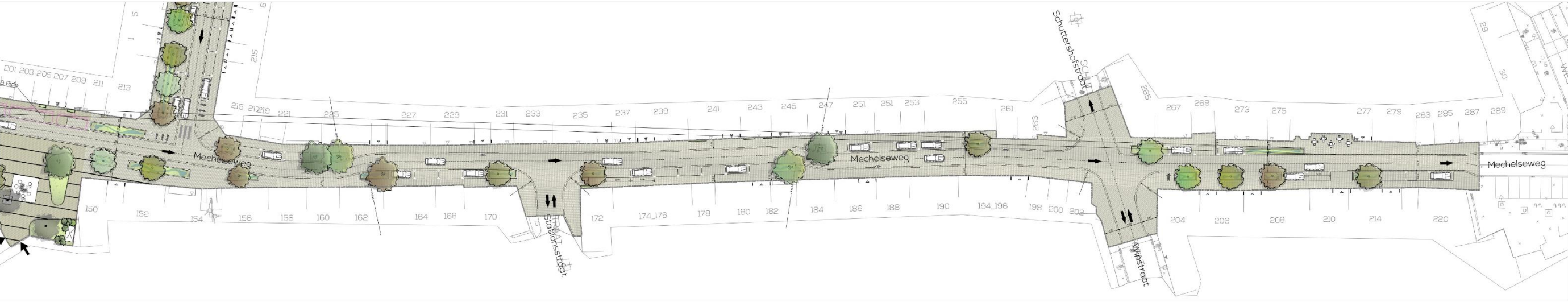
Figuur 4: Ontwerpplan van het Marktplein

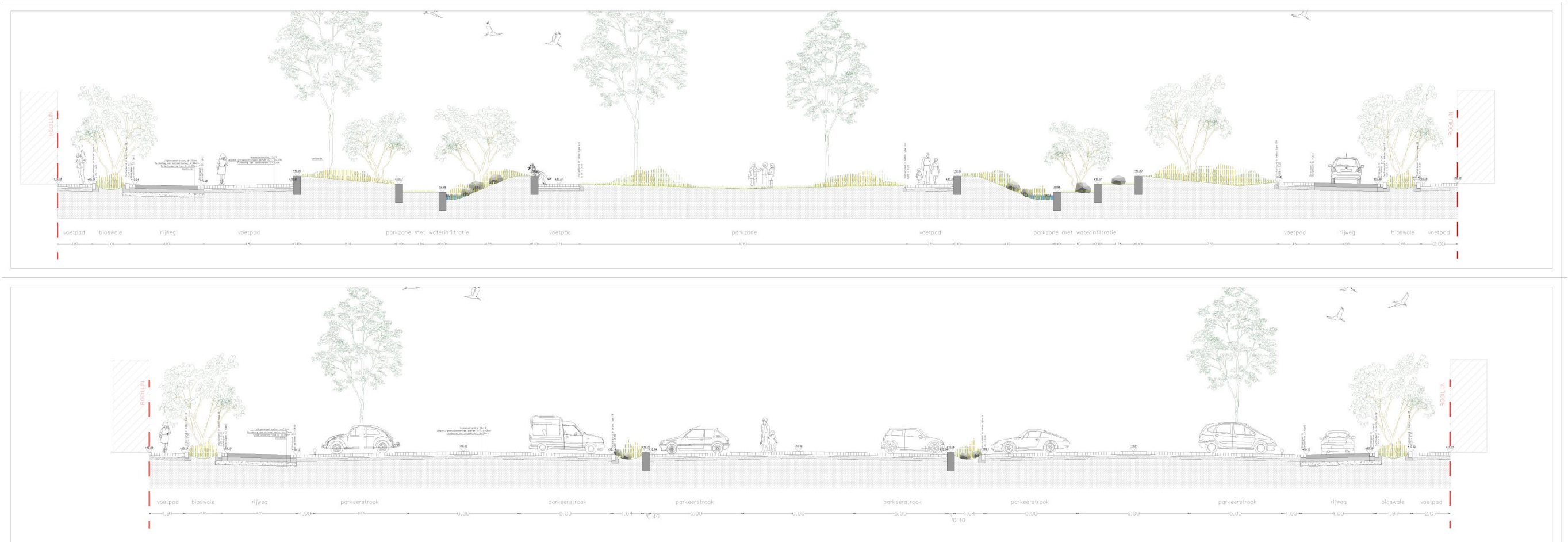

Figuur 5: Ontwerpplan van het kruispunt van de Mechelseweg met de Pastoriestraat en de Oudstrijdersstraat

Figuur 6: Ontwerpplan van het westelijke deel van de Mechelseweg

Figuur 8: Snedes

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

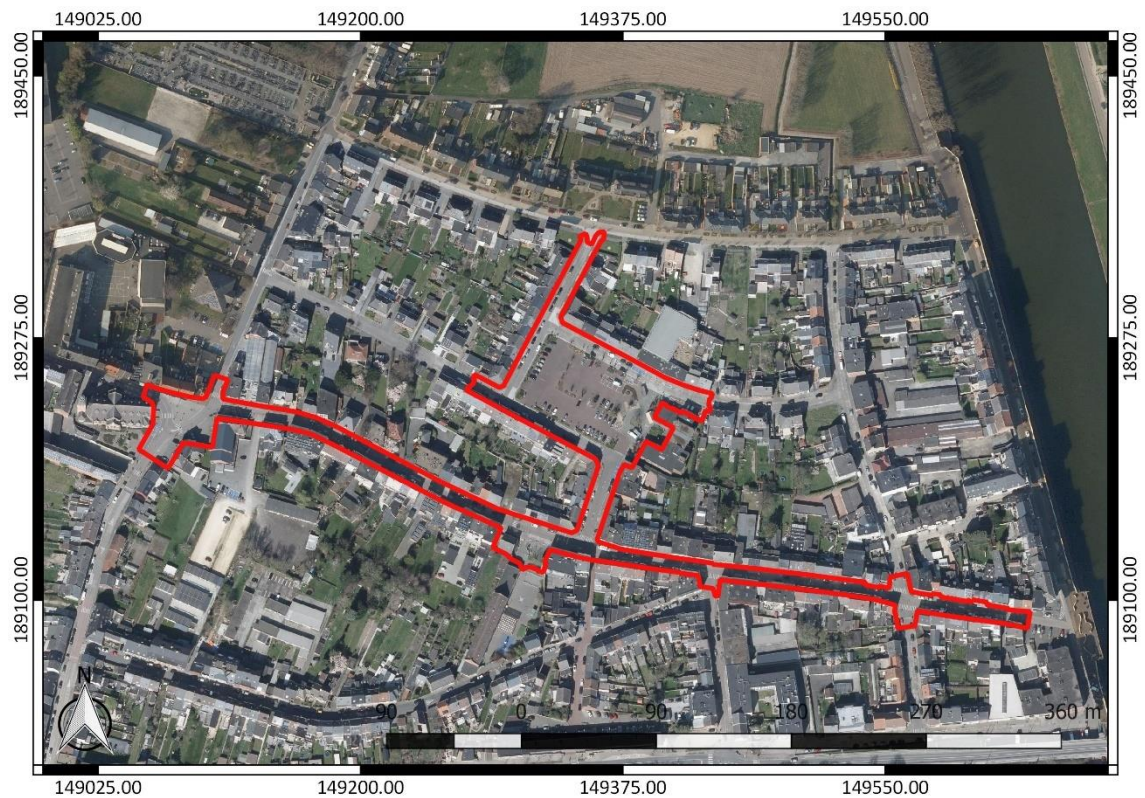
Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Villaretkaart (1745-1748), de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), een plan van Kapelle-op-den-Bos uit 1782-1791, de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van P.C. Popp (1842-1879) worden vijf momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

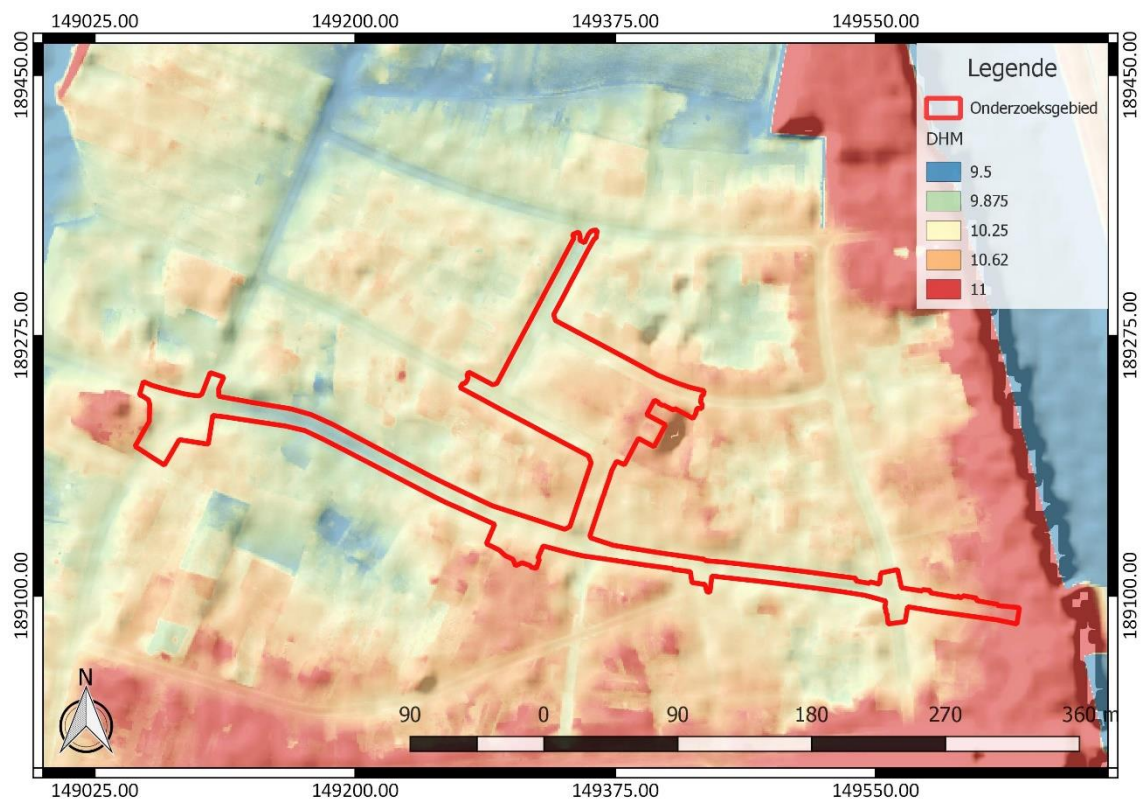
2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

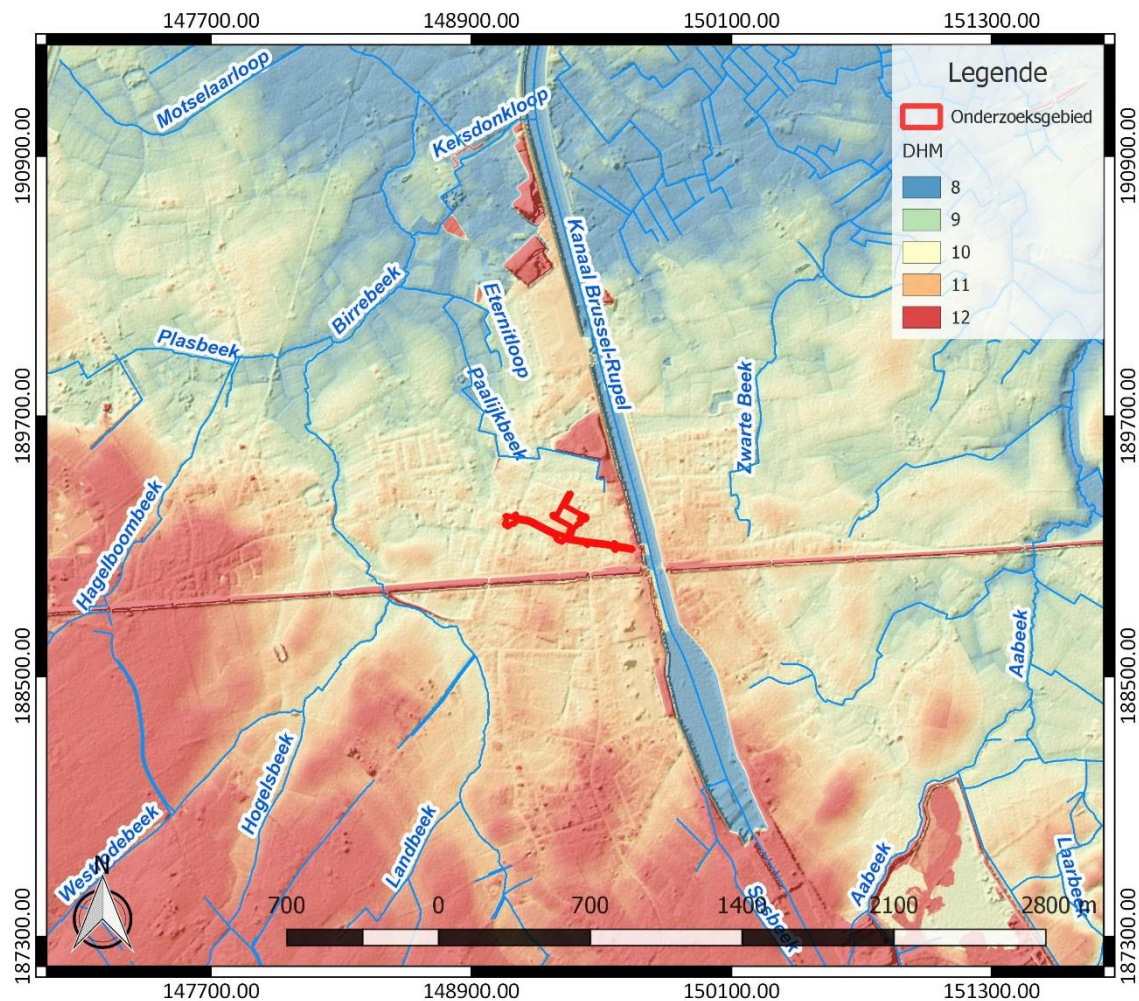
Het onderzoeksgebied bevindt zich in het centrum van Kapelle-op-den-Bos en omvat het Marktpllein, de Marktstraat en de Otto De Maeyerstraat, alsook een deel van de Mechelseweg, de René Swaelusstraat en de Zetselstraat. Ook de kruispunten van de Mechelseweg met de Pastoriestraat en de Oudstrijdersstraat, met de Stationsstraat en met de Schuttershofstraat en de Wipstraat maken deel uit van het onderzoeksgebied. In het noorden sluit het terrein aan op de Kerselaarlaan (Figuur 9). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in woongebieden. Hydrografisch behoort het tot het Beneden-Scheldebekken. Juist ten oosten van het onderzoeksgebied bevindt zich het Kanaal Brussel-Rupel (Figuur 11). Op iets grotere afstand ten westen stroomt de Birrebeek. De Paalijkbeek, een zijbeek van de Birrebeek, loopt op korte afstand ten noorden van het terrein.

Figuur 9: Luchtfoto van 2020 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 10: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

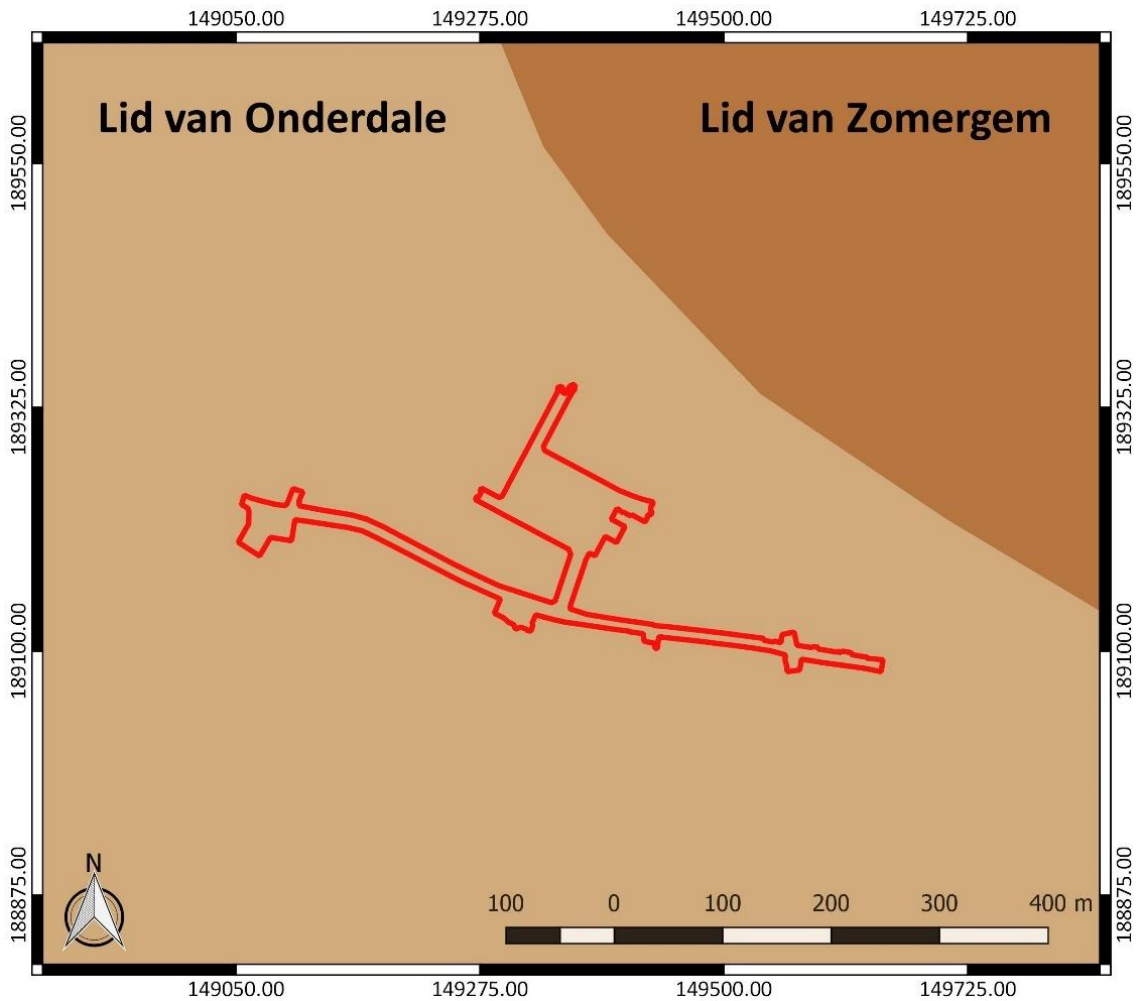
Figuur 11: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 12: Hoogteverloop van oost naar west over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Het onderzoeksgebied bevindt zich in een vlak landschap buiten de riviervalleien van de Schelde, de Rupel en de Zenne. Dit landschap kent slechts enkele microverschillen. De hoogte loopt op in zuidelijke richting van 10 tot 15 m.³ Het terrein kent een hoogte van 9,6 tot 11,2 m TAW (Figuur 12). Het helt af in westelijke richting (Figuur 10).

³ Bogemans 1996, 3-4

Figuur 13: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

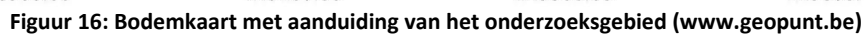
De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 13) bestaat uit het Lid van Onderdale (Formatie van Maldegem). Het wordt gekenmerkt door donkergrijs tot grijsgroen fijn zand, dat pyrietconcreties bevat en dat glauconiet- en glimmerhoudend is.⁴

De quartairgeologische kaart (Figuur 14) geeft aan dat in het onderzoeksgebied fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) aanwezig zijn. Hierboven kunnen eolische afzettingen van het Weichseliaan en mogelijk van het Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. Deze afzettingen zijn echter mogelijk afwezig.⁵

⁴ www.geopunt.be/kaart

⁵ www.geopunt.be/kaart

Op de bodemgebruikskaart is het onderzoeksgebied bijna volledig verhard. In het zuiden is een gebouw te bemerken. Voor het overige wordt het onderzoeksgebied volgens de kaart ingenomen door gras, struiken en bomen (Figuur 17). Dit beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 9). De potentiële bodemerosiekaart geeft geen informatie over de erosiegevoeligheid binnen het onderzoeksgebied en wordt daarom niet weergegeven.

Figuur 17: Bodemgebruikskarta met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

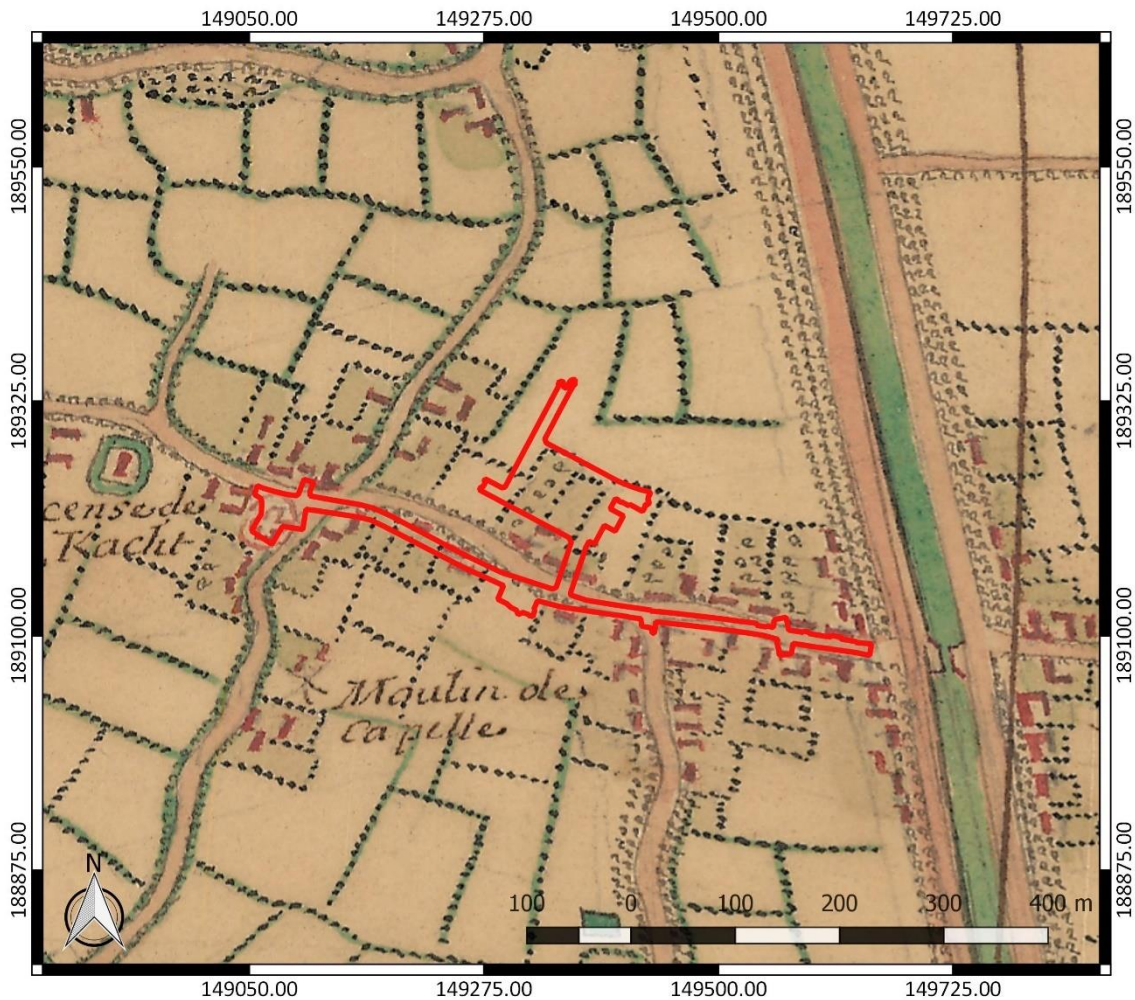
Kapelle-op-den-Bos werd in 1270 vermeld als “Capelle”. De naam en oorsprong van het dorp gaan waarschijnlijk terug op een kapel in het bosland van Smal-Brabant, die later uitgroeide tot een parochiekerk. Volgens de legende ontstond het dorp nadat een verdwaalde edelman in de 13de eeuw zwoor om een kapel te bouwen als hij de weg in het bos zou terugvinden. In de 13de eeuw verleende de hertog van Brabant Kapelle-op-den-Bos een keur. Het dorp situeerde zich tussen verschillende wegen en beken en de drie grote domeinen van Grimbergen-Meise, Zemst en Puurs.⁶

De bidplaats van Kapelle-op-den-Bos was afhankelijk van de abdij van Kortenberg. Na 1556 werd de klokkentoren van de huidige parochiekerk Sint-Niklaas opgericht. De eerstesteenlegging van de kerk vond plaats in 1628. De kerk werd verbouwd en vergroot in 1790. Kapelle-op-den-Bos werd zwaar getroffen door vernielingen tijdens beide Wereldoorlogen, waardoor er in het dorp geen oude constructies meer bewaard zijn. Ook de parochiekerk brandde af tijdens de Eerste Wereldoorlog. De kerk werd heropgebouwd in het tweede kwart van de 20ste eeuw.⁷

⁶ Vandeputte *et al.* 2007, 616

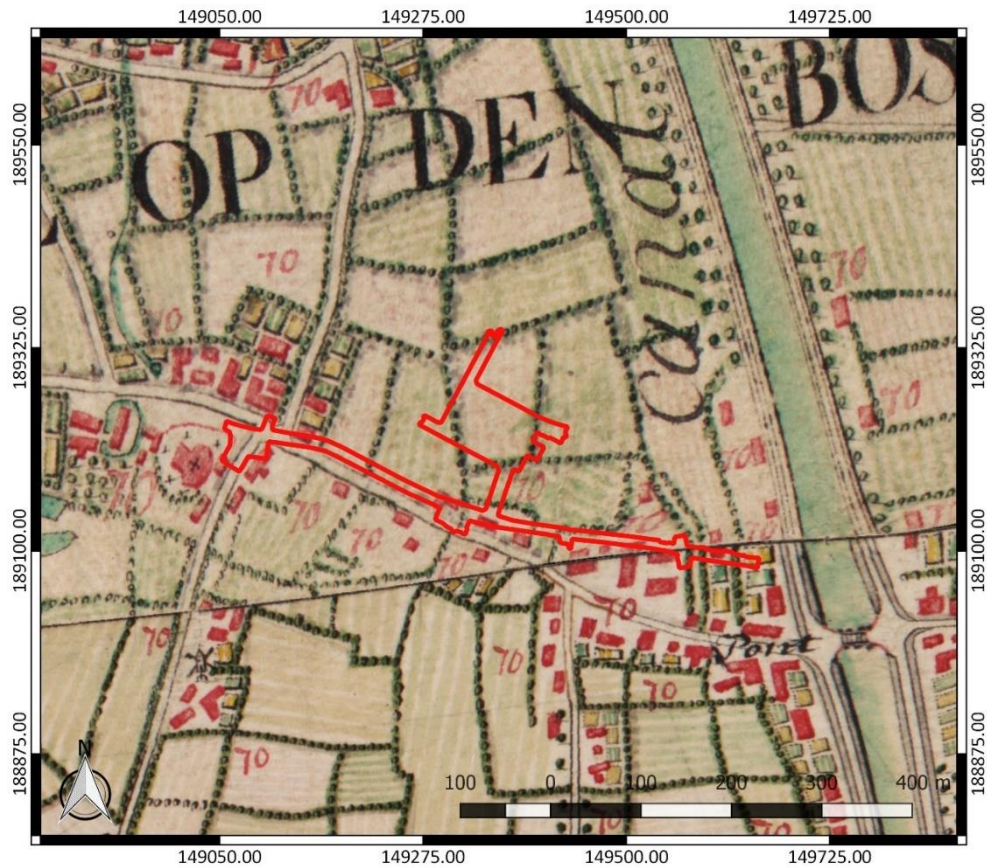
⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Parochiekerk Sint-Niklaas [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/39794> (Geraadpleegd op 26-07-2021); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Kapelle-op-den-Bos [online] <https://id.erfgoed.net/themas/14268> (Geraadpleegd op 26-07-2021)

Op de Villaretk kaart, genoemd naar Jean Villaret, ingenieur-geograaf bij het Franse hof en één van de makers (1745-1748), is te zien dat het onderzoeksgebied in het centrum van Kapelle-op-den-Bos en ten westen van de Willebroeksevaart of het Kanaal Brussel-Rupel gelegen is (Figuur 18). De Mechelseweg is reeds te bemerken. Ook ter hoogte van de huidige Pastoriestraat, Oudstrijdersstraat en Stationsstraat zijn reeds wegen aanwezig. Het Marktpluin is nog niet aangelegd. Langs de Mechelseweg is bebouwing weergegeven. Door een zekere afwijking bij het georefereren van de kaart valt het traject van de Mechelseweg niet volledig samen met het onderzoeksgebied en bevindt de parochiekerk zich in het westen van het terrein.

Figuur 18: Villaretk kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

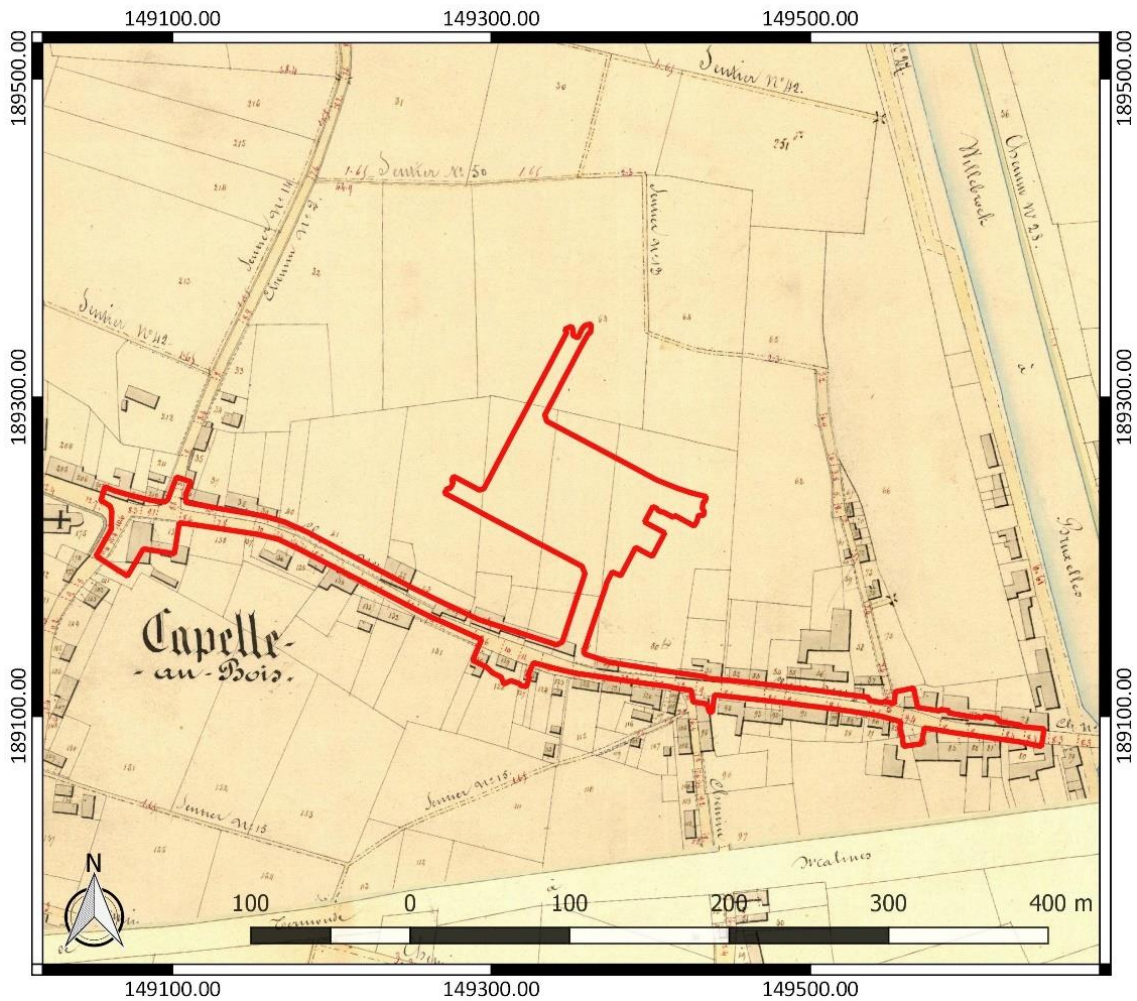
Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is te zien dat het onderzoeksgebied zich uitstrekt tussen het kanaal in het oosten en de parochiekerk in het westen. De zone ten noorden van de Mechelseweg is in gebruik als akkerland (Figuur 19). Ook deze kaart is niet correct georeferereerd waardoor het verloop van de Mechelseweg afwijkt van de contour van het onderzoeksgebied. Een plan van Kapelle-op-den-Bos uit 1782-1791 (Figuur 20) toont dat het zuidelijke deel van het terrein samenvalt met de Mechelseweg. Het onderzoeksgebied is onbebouwd.

Figuur 19: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

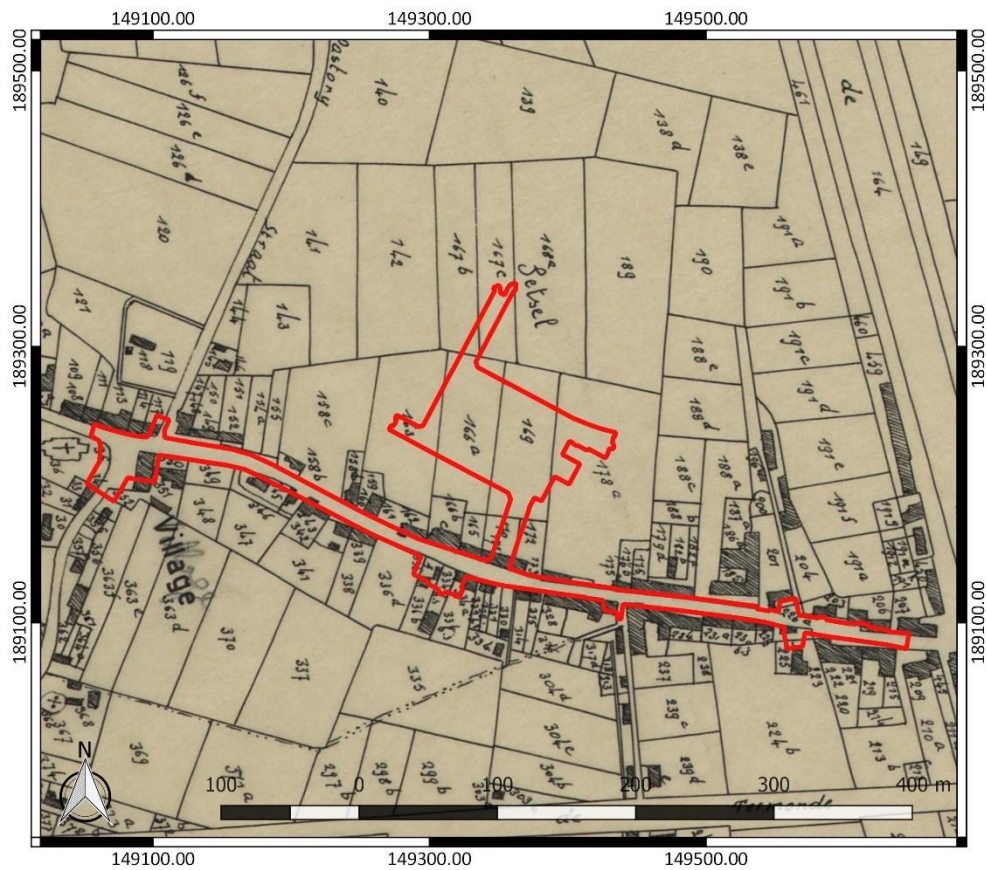

Figuur 20: Plan van Kapelle-op-den-Bos uit 1782-1791 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

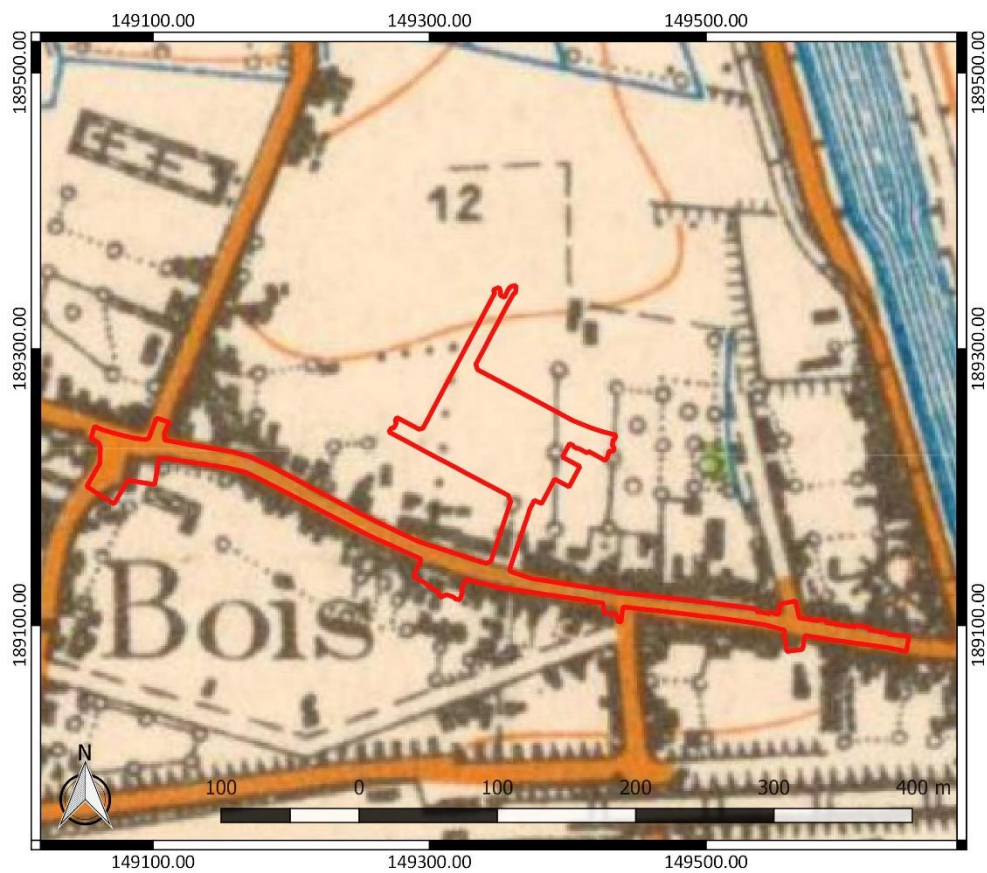

Figuur 21: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

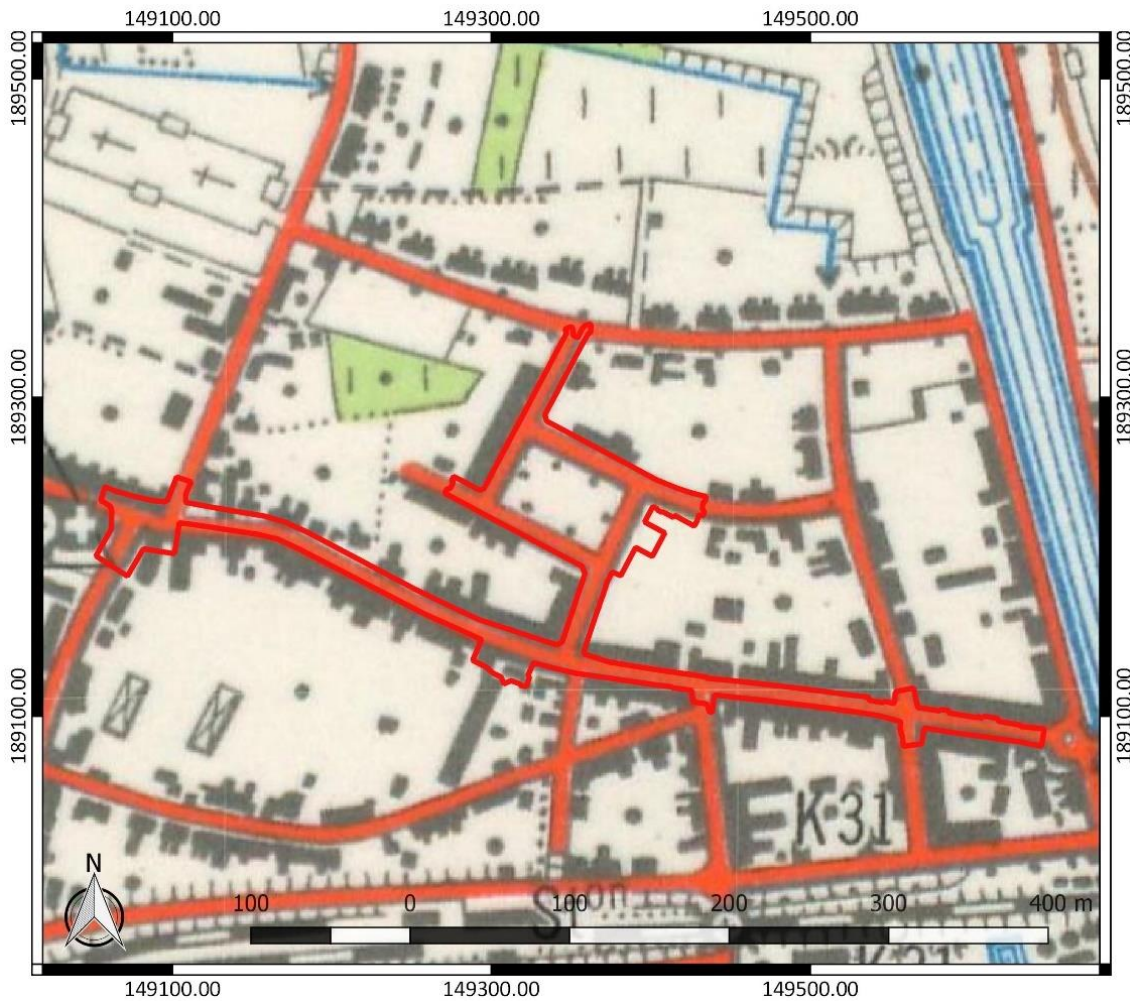
De Atlas der Buurtwegen (1841) toont dat er bebouwing aanwezig is binnen het onderzoeksgebied (Figuur 21). Het gaat om bebouwing ter hoogte van het kruispunt van de Mechelseweg en de Oudstrijdersstraat (in het westen van het terrein) en bebouwing ten noorden en ten zuiden van de Mechelseweg. Het noordelijke deel van het terrein was vermoedelijk nog steeds in gebruik als akkerland. Ter hoogte van de huidige Schuttershofstraat is nu ook een weg te bemerken. De Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van P.C. Popp (1842-1879) geeft een gelijkaardig beeld weer (Figuur 22). Een topografische kaart uit 1930-1947 (Figuur 23) toont nog steeds geen grote veranderingen binnen het onderzoeksgebied of in de onmiddellijke omgeving ervan.

Figuur 22: Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 23: Topografische kaart uit 1930-1947 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

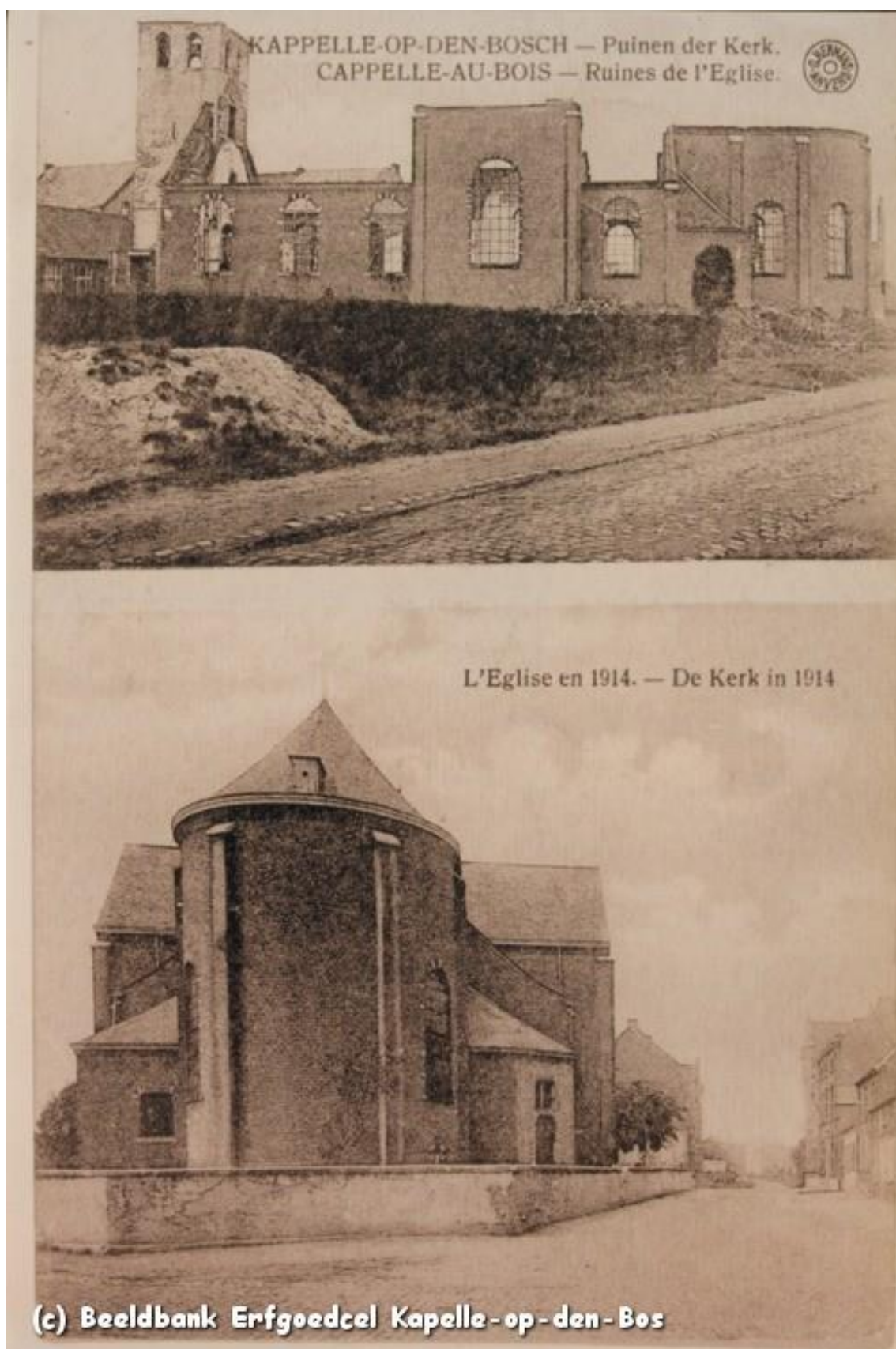

Figuur 24: Topografische kaart uit 1960 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Een topografische kaart uit 1960 (Figuur 24) toont dat het Marktpluin en de omliggende straten (de Marktstraat, Otto De Maeyerstraat, René Swaelusstraat en Zetselstraat) aangelegd zijn in het noorden van het onderzoeksgebied. Er is nog steeds bebouwing te bemerken op het kruispunt van de Mechelseweg en de Oudstrijdersstraat en ten zuiden van de Mechelseweg.

Zoals we eerder al vermeldden, heeft Kapelle-op-den-Bos zwaar geleden tijdens de Eerst en de Tweede Wereldoorlog. Als represaille voor de weerstand die geboden werd op 4 september 1914 in de onmiddellijke omgeving van de gemeente, staken de oprukkende Duitse troepen woningen in Kapelle-op-den-Bos in brand. Van de 300 huizen die het centrum van het dorp uitmaakten, brandden er 235 af. De kerk en de kostschool Bemus werden daarbij eveneens grondig vernield. Op 14 november 1918 stond een munitietrein in het station, die ontplofte. Er vielen 20 doden en vele zwaargewonden.⁸

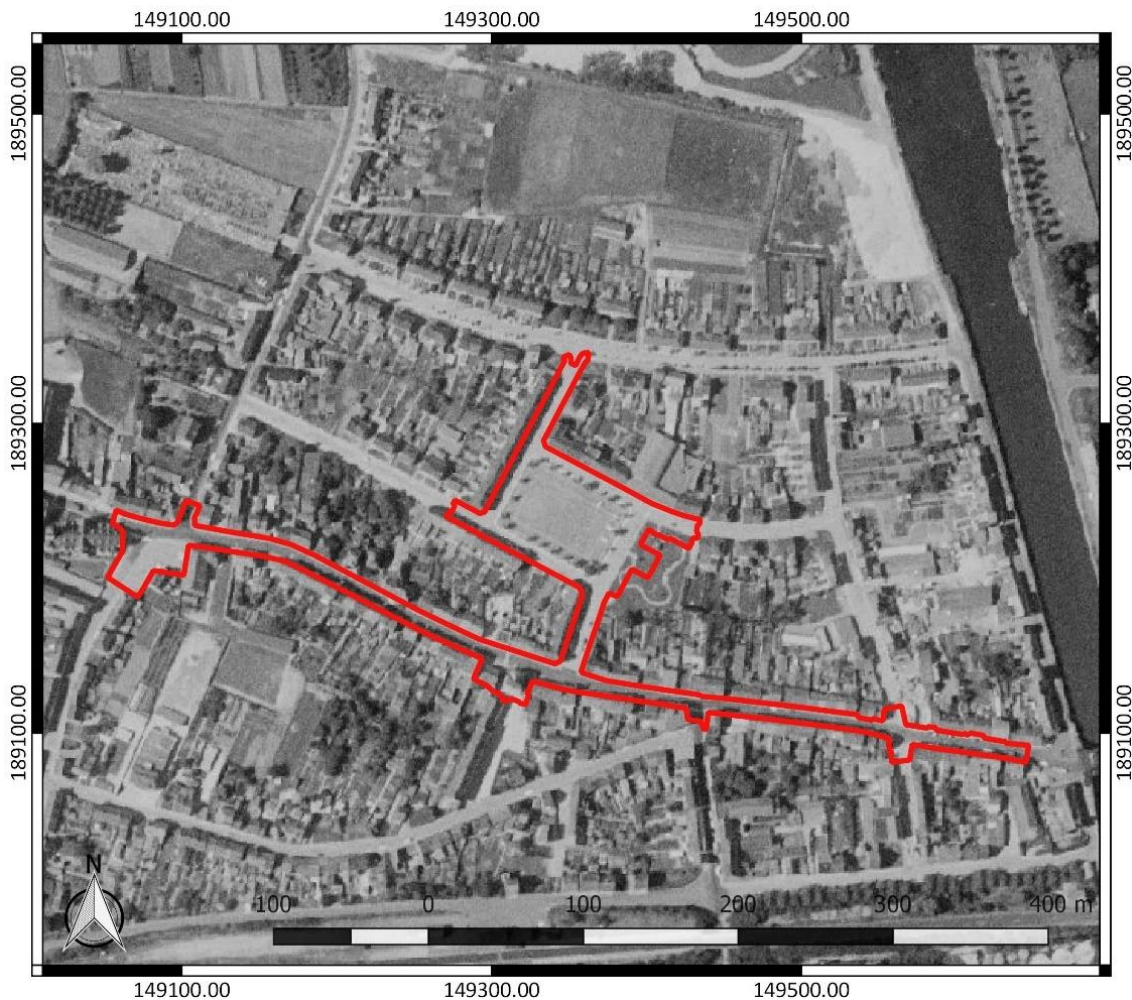
⁸ van der Jeught 1999, 1

Figuur 25: De kerk voor en na de brandstichting van 1914
(<http://www.erfgoedcelkapelleopdenbos.be/Beeldbank/beeldbank.php>)

Ook aan het begin van de Tweede Wereldoorlog werd Kapelle-op-den-Bos zwaar getroffen. Op de vooravond van 10 mei 1940 vloog een groot aantal Duitse vliegtuigen over de gemeente. Een twintigtal bommen werd daarbij uitgeworpen. Twee Duitse vliegtuigen werden neergehaald. Bij het terugtrekken lieten de Engelsen op 17 mei 1940 de twee bruggen in de lucht vliegen, om hun aftocht te dekken. De huizen rondom de bruggen liepen daardoor grote averij op. Enkele uren later waren de Duitsers daar. Door enkele Belgen die zich nog in het dorp bevonden, werd felle weerstand geboden langs de dijken. De bevrijding van Kapelle-op-den-Bos tijdens de Tweede Wereldoorlog vond plaats op 4 september 1944. De bevrijding betekende echter niet het einde van de oorlogsellende. Op 2 november 1944 viel een V1 in Ramsdonk, deelgemeente van Kapelle-op-den-Bos. In Kapelle-op-den-Bos zelf viel op 10 november 1944 een V1 in de Kuiermansstraat en op 4 december in de Schuttershofstraat.⁹

Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 26) toont geen bebouwing meer op de hoek van de Mechelseweg en de Oudstrijdersstraat. In het zuiden van het terrein is wel nog steeds bebouwing aanwezig. Het onderzoeksgebied is verder grotendeels verhard. Een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 27) toont een gelijkaardige situatie. Ook een recente luchtfoto (Figuur 9) geeft een gelijkaardig beeld weer als de luchtfoto's uit 1971 en 1979-1990.

Figuur 26: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

⁹ van der Jeught 1994, 4-13

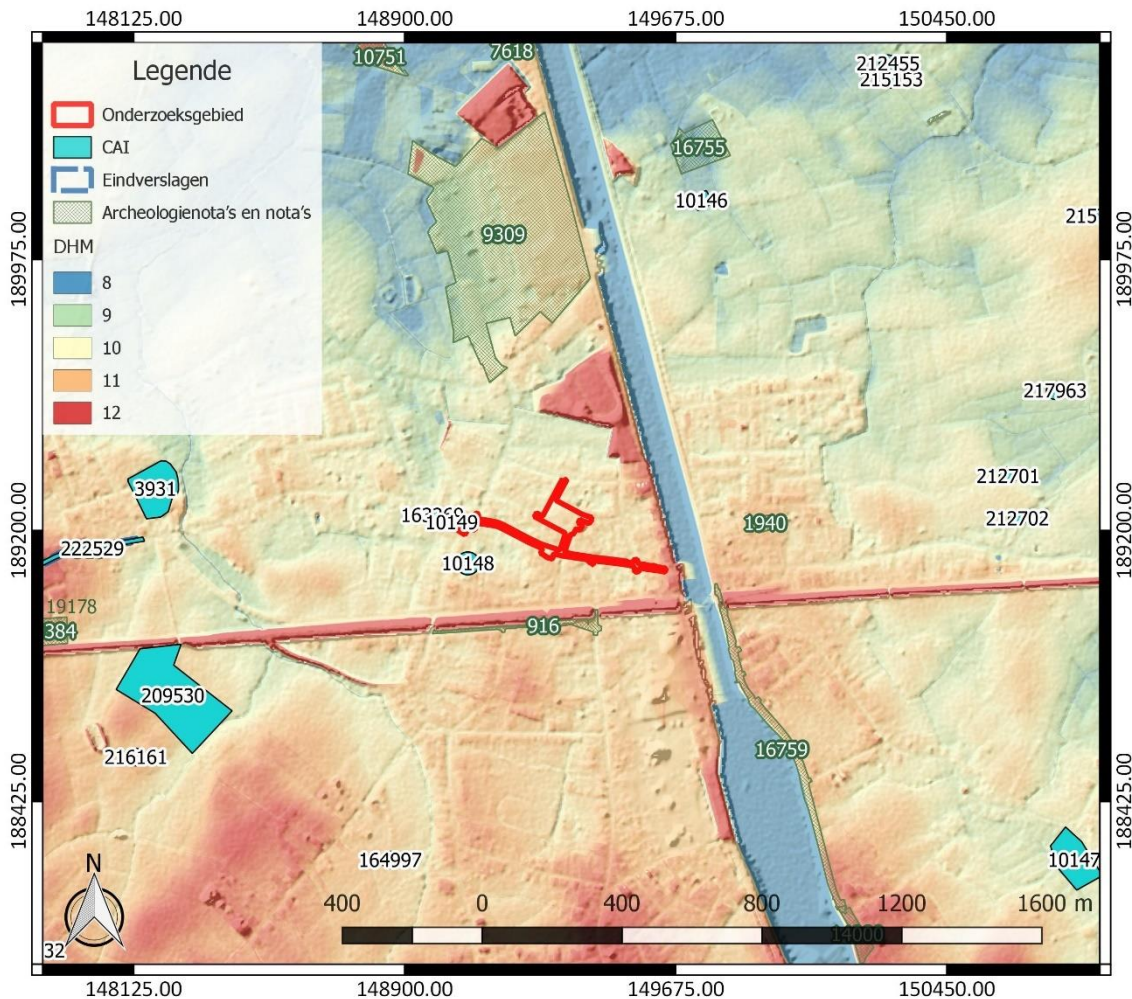
Figuur 27: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 28). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

Juist ten westen van het onderzoeksgebied bevindt zich de parochiekerk Sint-Niklaas (CAI ID 10149). Tijdens de late middeleeuwen stond er een kapel (zie ook 2.4.2). De oorspronkelijke kapel werd in de 16de-17de eeuw vervangen door een kerk. In 1790 werd de kerk bijna helemaal afgebroken en vervangen door een driebeukige, classicistische kerk. Nadat de kerk vernield werd tijdens een brand in de Eerste Wereldoorlog werd ze wederopgebouwd omstreeks het tweede kwart van de 20ste eeuw.¹⁰

¹⁰Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Parochiekerk Sint-Niklaas [online]
<https://id.erfgoed.net/waarnemingen/10149> (Geraadpleegd op 26-07-2021)

Figuur 28: Overzichtskarta Centrala Archeologiska Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerenderfgoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DHM 5 m

Op korte afstand ten zuidwesten van het onderzoeksgebied bevond zich een windmolen die minstens teruggaat tot in de 18de eeuw (CAI ID 10148).¹¹ Ten westen van de Sint-Niklaaskerk, op korte afstand ten westen van het onderzoeksgebied, was in de nieuwe tijd ook nog een walgrachtsite aanwezig (CAI ID 163269). De site is weergegeven op 18de-eeuws kaartmateriaal.¹²

In de ruimere omgeving kwamen ook nog oudere resten aan het licht. Op grote afstand ten zuidzuidwesten van het onderzoeksgebied werd lithisch materiaal uit de steentijd aangetroffen (CAI ID 164997). Het zou gaan om een stukje van een neolitische afslag. Daarnaast werden hier ook metalen bijvondsten, waaronder een rokverzwaarder, uit de nieuwste tijd aangetroffen.¹³

Op locatie CAI ID 209530, ten westzuidwesten, kwamen metaalvondsten uit de Romeinse tijd, de middeleeuwen, de nieuwe en de nieuwste tijd aan het licht. De oudste vondst was een scharnierfibula met emailbeugel uit de 2de eeuw (midden-Romeinse tijd). Uit de middeleeuwen werden een zilveren gesproche met bloemenmotief uit de 14de tot 15de eeuw, een 15de-eeuws muntgewicht, een koperen

¹¹Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Windmolen [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/10148> (Geraadpleegd op 26-07-2021)

¹²Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Walgrachtsite [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/163269> (Geraadpleegd op 26-07-2021)

¹³Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Hogerheistraat [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/164997> (Geraadpleegd op 26-07-2021)

mondharpje uit de 15de tot 16de eeuw en een concentratie zilveren munten, waaronder een Spaanse reaal van Fillips II, gevonden. Uit de nieuwe tijd kwamen een muntgewicht en een zilveren kledinghaakje uit de 17de tot 18de eeuw tevoorschijn. Tot slot werden hier nog metaalvondsten uit de nieuwste tijd gevonden. Het gaat om een zilveren religieus kinderringetje uit de 19de eeuw, een koperen medaille van de Antwerpse jaarmarkt in 1855, een zilveren heiligenhanger uit de 19de tot 20ste eeuw, een moderne zilveren broche en verschillende 19de-eeuwse munten, onder meer van Leopold I en II en van Napoleon III.¹⁴

Er bevinden zich ook nog resten uit de middeleeuwen in de ruime omgeving. Ten zuidoosten situeert zich het omgrachte hof van plaisantie “Koningssteen” (CAI ID 10147). Dit landhuis stamt vermoedelijk af van een hoogmiddeleeuws jachtpaviljoen van de hertogen van Brabant. De oudste vermelding van het hof dateert uit de late 14de eeuw. De naam Koningssteen werd pas vermeld in 1671. Het landhuis werd in de 20ste eeuw verbouwd.¹⁵ Ook het voormalige Hof ten Triest (CAI ID 10146), dat ten noordnoordoosten gesitueerd was, en het voormalige Hof te Liere (CAI ID 3931), dat zich ten westen bevond, zijn sites met walgracht uit de (late) middeleeuwen.¹⁶

Bij een proefsleuvenonderzoek in de Renaat Veremanslaan in deelgemeente Ramsdonk (ID 19178), ten westzuidwesten, werden paalsporen, kuilen en greppels uit de late middeleeuwen tot nieuwste tijd aangetroffen. Er werd slechts één vondst ingezameld tijdens het onderzoek. Het betreft een fragment van een industrieel wit bord.¹⁷

Verder zijn er nog metaalvondsten uit de nieuwe en nieuwste tijd aangetroffen in de omgeving. Ten westzuidwesten (CAI ID 216161) werden een ad usum, leeuwencenten, twee rotte muntjes, een hanger, negen zegelloodjes, twee lakenloden, een stuk brons, een musketkogel, een sleutelgat en enkele loodfragmenten uit de nieuwe tijd gevonden.¹⁸ Ter hoogte van CAI ID 212701, ten oosten, werden een handelsgewichtje met twee handjes uit de 16de tot 18de eeuw en een militaire knoop van Napoleon uit de 18de eeuw gevonden. Verder werden er ook nog enkele objecten van onbepaalde datering gevonden. Het gaat om een hangertje uit Lourdes, een lakenlood en zes muntjes die in slechte staat verkeren.¹⁹ Hier vlakbij kwamen metaalvondsten uit de nieuwe tot nieuwste tijd aan het licht (CAI ID 212702). De vondsten bestaan uit zeven shrapnelgranaten, zeven loodjes (douane en kwaliteitsloodjes), twee fragmenten rokverzwaring, een gespje, vier knopen en een broche met een afbeelding van een vrouwenhoofd in art nouveau-stijl. Er werden ook zeven munten uit dezelfde periode gevonden.²⁰

¹⁴Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Hoogelstbeek I [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/209530> (Geraadpleegd op 26-07-2021)

¹⁵Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Koningssteen [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/10147> (Geraadpleegd op 26-07-2021); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Landhuis Koningssteen met park [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/134052> (Geraadpleegd op 26-07-2021)

¹⁶Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Hof ten Triest [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/10146> (Geraadpleegd op 26-07-2021); Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Hof te Liere [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/3931> (Geraadpleegd op 26-07-2021)

¹⁷Reyns/Gyesbreghts 2021, 38-41

¹⁸Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Hoogelstbeek II [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/216161> (Geraadpleegd op 26-07-2021)

¹⁹Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Kleine Heide III [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/212701> (Geraadpleegd op 26-07-2021)

²⁰Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Kleine Heide IV [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/212702> (Geraadpleegd op 26-07-2021)

Ter hoogte van CAI ID 217963, ten oostnoordoosten, kwamen metalen objecten uit de nieuwste tijd aan het licht. Het gaat om loodjes, knopen, een blokgewicht, een rokverzwaring, twee bikkels, twee horlogesleuteltjes en een muntgewicht.²¹ Op locatie CAI ID 215153, ten noordoosten, werden een muntgewicht, een loden paardenkopje, versieringen, loodjes, een kleine badge in de vorm van een kroontje, een munt van Napoleon uit 1864 en nog twee andere niet identificeerbare munten uit de nieuwste tijd gevonden.²² Hier vlakbij kwamen onder meer een militaire knoop, een penning, 2 leeuwencent, een rot muntje, een hanger, drie zegelloodjes, een tag, een kogel, een balletje en een insigne uit de nieuwste tijd tevoorschijn (CAI ID 212455).²³

Tot slot werden er bij een archeologische begeleiding ter hoogte van de Londerzeelseweg in Ramsdonk (CAI ID 222529), op enige afstand ten westen van het onderzoeksterrein, geen archeologisch relevante vondsten of sporen aangetroffen.²⁴ Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving die hierboven niet besproken werden, bieden geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties. Daarom lichten we ze hier niet afzonderlijk toe.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Uit het uitgevoerde bureauonderzoek blijken geen concrete aanwijzingen voor het archeologisch potentieel van het terrein. Ze geven een eerder neutraal tot zelfs laag archeologisch potentieel aan. Vandaag de dag is namelijk het grootste deel van het onderzoeksgebied verhard. Het bevindt zich in het centrum van Kapelle-op-den-Bos. De Mechelseweg blijkt een historische weg die reeds lang in gebruik is, tot op vandaag. Het Marktpllein blijkt echter pas een realisatie uit de tweede helft van de 20ste eeuw. Deze zone was lang onbebouwd en onverhard. Op enkele plaatsen is bebouwing binnen het onderzoeksgebied gesitueerd sinds de 19de eeuw. Uit de gebruiksevolutie van het terrein zoals we die konden reconstrueren aan de hand van historische kaarten en luchtfoto's blijkt dat binnen het onderzoeksgebied reeds verschillende bodemingrepen hebben plaatsgevonden, die een negatieve impact op het bodemarchief gehad zullen hebben. Enkel ter hoogte van het marktpllein is mogelijk nog een redelijke bewaring van het bodemarchief te verwachten, waar eventueel nog relevante sporen bewaard gebleven zouden kunnen zijn.

Gekende archeologische waarden in de omgeving zijn al op vrij grote afstand van het onderzoeksgebied te situeren. Het betreft vondsten uit de steentijd, de Romeinse tijd, de middeleeuwen, de nieuwe tijd en de nieuwste tijd. Deze vondsten tonen een globaal archeologisch potentieel voor de regio aan, maar de vondsten bevinden zich al op vrij grote afstand tot het

²¹Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Bistsevelenstraat [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/217963> (Geraadpleegd op 26-07-2021)

²² Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Amelstraat II [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/215153> (Geraadpleegd op 26-07-2021)

²³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Amelstraat I [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/212455> (Geraadpleegd op 26-07-2021)

²⁴Agentschap Onroerend Erfgoed 2021: Londerzeelseweg I [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/222529> (Geraadpleegd op 26-07-2021)

onderzoeksgebied om te kunnen spreken van een concrete verwachting naar het onderzoeksgebied toe.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen het volledige onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten de heraanleg van de bestaande weginfrastructuur. De aanleg van nieuwe verhardingen is beperkt in diepte tot ca. 60 cm. Ter hoogte van de geplande parkaanleg op het marktpllein is wel sprake van bodemingrepen met een grotere verstoringsdiepte die een bijkomende bedreiging van het bodemarchief vormen en dit ter hoogte van de aan te leggen groenvakken. De zone waar bodemingrepen met een grotere verstoringsdiepte zullen plaatsvinden, bedraagt ca. 1365 m².

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied een matig tot zelfs laag archeologisch potentieel kent. Het grootste deel van het onderzoeksgebied is vandaag de dag reeds verhard en in gebruik als weginfrastructuur. De geplande werken binnen het onderzoeksgebied zullen voornamelijk een bijkomende verstoring van het bodemarchief veroorzaken ter hoogte van de geplande parkaanleg op het marktpllein, met name in een zone van ca. 1365 m². Het marktpllein werd pas in de tweede helft van de 20ste eeuw aangelegd. Er zijn geen verwachtingen naar historische bebouwing of naar de aanwezigheid van relevante sporen ouder dan de nieuwe tijd.

Relevante gekende archeologische waarden in de omgeving bevinden zich al op vrij grote afstand van het onderzoeksgebied, waardoor ze niet zomaar aangewend kunnen worden om het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied in te schatten. De beperkte zone waar de geplande werken een bijkomende negatieve impact op het bodemarchief zullen hebben en de inschatting van het archeologisch potentieel als matig tot zelfs laag maakt dat we verwachten dat verder vooronderzoek in het kader van de geplande werken slechts een beperkt potentieel op kennisvermeerdering inhoudt. De kosten van bijkomend onderzoek staan niet in verhouding tot de verwachte resultaten. Omwille daarvan worden in het kader van de geplande werken binnen het onderzoeksgebied geen bijkomende archeologische maatregelen meer nodig geacht.

3 Samenvatting

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied een matig tot zelfs laag archeologisch potentieel kent. Het grootste deel van het onderzoeksgebied is vandaag de dag reeds verhard en in gebruik als weginfrastructuur. De geplande werken binnen het onderzoeksgebied zullen voornamelijk een bijkomende verstoring van het bodemarchief veroorzaken ter hoogte van de geplande parkaanleg op het marktpllein, met name in een zone van ca. 1365 m². Het marktpllein werd pas in de tweede helft van de 20ste eeuw aangelegd. Er zijn geen verwachtingen naar historische bebouwing of naar de aanwezigheid van relevante sporen ouder dan de nieuwe tijd.

Relevante gekende archeologische waarden in de omgeving bevinden zich al op vrij grote afstand van het onderzoeksgebied, waardoor ze niet zomaar aangewend kunnen worden om het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied in te schatten. De beperkte zone waar de geplande werken een bijkomende negatieve impact op het bodemarchief zullen hebben en de inschatting van het archeologisch potentieel als matig tot zelfs laag maakt dat we verwachten dat verder vooronderzoek in het kader van de geplande werken slechts een beperkt potentieel op kennisvermeerdering inhoudt. De kosten van bijkomend onderzoek staan niet in verhouding tot de verwachte resultaten. Omwille daarvan worden in het kader van de geplande werken binnen het onderzoeksgebied geen bijkomende archeologische maatregelen meer nodig geacht.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Bogemans, F., 1996: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 23 Mechelen*, Brussel.

Reyns, N./D. Gyesbreghe, 2021: *Nota Ramsdonk (Kapelle-op-den-Bos) – Renaat Veremanslaan*, Bornem (Rapporten All-Archeo bvba 1220).

Vandeputte, O./F. Devos/J. De Meester/D. Leroy/I. Hendriks, 2007: *Gids voor Vlaanderen: Toeristische en culturele gids voor alle steden en dorpen in Vlaanderen*, Tielt.

van der Jeught, F., 1994: De bevrijding van Kapelle-op-den-Bos, online (http://www.erfgoedcelkapelleopdenbos.be/Artikels/Bevrijding_C.pdf)

van der Jeught, F., 1999: Kapelle-op-den-Bos – 14 november 1918, online (http://www.erfgoedcelkapelleopdenbos.be/Artikels/14november1918_C.pdf)

4.2 Websites

Cartesius (2021)
<https://www.cartesius.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2021)
<https://dov.vlaanderen.be/>

Erfgoedcel Kapelle-op-den-Bos (2021)
<http://erfgoedcelkapelleopdenbos.be>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2021)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2021)
<https://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2021)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2021)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

